

Pandemijos įtaka valstybės saugumui ir ginkluotojo konflikto pradžiai

The Impact of a Pandemic on State Security and the Onset of Armed Conflict

Gabriele Lisauskaite¹, Oleg Aliancevic²

1 Vilnius university Faculty of Medicine. gabriele.lisauskaite.2@mf.stud.vu.lt

2 Clinic of Infectious Diseases and Dermatovenerology, Institute of Clinical Medicine, Vilnius University Faculty of Medicine

Gabrielė Lisauskaite
Vilniaus universiteto
Medicinos fakultetas

Gyd. Oleg Aliancevič
Vilniaus universiteto Medicinos
fakulteto Klinikinės medicinos
instituto Infekcinių ligų ir
dermatovenerologijos klinika

Santrauka

Darbo tikslas. Apžvelgti mokslinę literatūrą ir įvertinti, ar pandemija gali išprovokuoti ginkluotąjį konfliktą ir kokią grėsmę ji kelia valstybės saugumui.

Metodai. Apžvalgai naudota *PubMed* duomenų bazėje esanti literatūra ir Lietuvos žvalgybos institucijų laisvai prieinami leidiniai.

Rezultatai. Infekcinių ligų plitimas pasauliniu mastu didina valstybių nestabilumą, apimdamas sveikatos priežiūros, ekonominius, politinius, etninius ir religinius bei karinius aspektus. Prasidėjus COVID-19 pandemijai, smurtinių įvykių kai kuriose valstybėse ar regionuose ne tik nesumažėjo, bet net padaugėjo. Taip pat pandemija atgaivino vadinamuosius įšaldytus konfliktus arba išprovokavo naujus. Lietuvoje grėsmę saugumui kėlė panašios problemos kaip ir visame pasaulyje. Vertinant riziką mūsų valstybei, ypatingas dėmesys buvo atkreiptas į geopolitinę padėtį (valstybės siena su Rusijos Federacija) ir su tuo susijusius iššūkius: be nuolatinės šios priešiškos valstybės keliamos įtamos, pandemijos metu įtakos siekimas regione buvo maskuojamas apsimestiniu geranoriškumu ir siekiais kartu suvaldyti pandeminę situaciją.

Išvados. Pandemija nėra tik sveikatos priežiūros sektoriaus problema. Pandemijos metu smurtinių išpuolių kai kuriose valstybėse ar regionuose ne tik kad nesumažėjo, bet padaugėjo. Globaliai plintančios infekcinės ligos gali kelti grėsmę nacionaliniam bei regioniniam saugumui. COVID-19 pandemija kai kuriose regionuose atgaivino įšaldytus konfliktus arba išprovokavo naujus.

Reikšminiai žodžiai: pandemija, COVID-19, nacionalinis saugumas, ginkluotasis konfliktas.

Summary

Aim of the study. To review the scientific literature and assess whether a pandemic can provoke an armed conflict and what threats it poses to national security.

Methods. The literature available in the PubMed database and freely accessible publications of Lithuanian intelligence institutions were used for the review.

Results. The global spread of infectious diseases increases the instability of countries, encompassing health, economic, political, ethnic, religious and military aspects. After the start of the COVID-19 pandemic, violent events in some states or regions not only did not decrease but also increased. The pandemic has also revived frozen conflicts or provoked new ones. In Lithuania, security threats were similar to those in the whole world. When assessing the risks to our state, special attention was paid to the geopolitical situation (the state's border with the Russian Federation) and the related challenges: in addition to the constant tensions caused by this hostile state, the quest for influence in the region during the pandemic was masked by a pretense of goodwill and a desire to contain the pandemic together.

Conclusion. The pandemic is not a problem only for the health sector. During the pandemic, violent attacks in some states or regions not only did not decrease but also increased. Globally spreading infectious diseases can threaten national and regional security. The COVID-19 pandemic has reignited frozen conflicts or provoked new ones in some regions.

Keywords: pandemic, COVID-19, national security, armed conflict.

Įvadas

Didžiojoje dalyje literatūros teigiama, kad prasidėjusi COVID-19 pandemija sustabdė vykstančius ginkluotuosius konfliktus dėl poreikio suvaldyti sparčiai plintančią naują ligą. Vis dėlto yra keletas tyrimų, rodančių, kad būtent pra-

sidėjus pandemijai padaugėjo smurtinių išpuolių, įvairių protestų, suaktyvėjo ginkluotųjų grupuočių veikla ar buvo atnaujinti laikinai nevykę kariniai konfliktai tam tikruose regionuose. COVID-19 pandemija prasidėjo 2019 metų gruodį, o po kelių mėnesių, 2020 metų kovo 31 dieną, Jungtinių Tautų (JT) generalinis sekretorius Antonio Guterresas išpėjo,

1 lentelė. Šalys, kuriose užfiksuotas didžiausias organizuotųjų politinių smurtinių išpuolių skaičiaus didėjimas

	Organizuotųjų politinių smurtinių išpuolių skaičius iki pandemijos	Organizuotųjų politinių smurtinių išpuolių skaičius po pandemijos	Skirtumas	Skirtumas procentais
Jemenas	2 813	3 268	+455	+16
Libija	373	809	+436	+117
Nigerija	452	763	+311	+69
Indija	424	685	+261	+62
Demokratinė Kongo Respublika	498	685	+187	+38
Meksika	2 065	2 229	+164	+8

Šaltinis Melissa Pavlik (2020). *A Great and Sudden Change: The Global Political Violence Landscape Before and After the COVID-19 Pandemic*. ACLED. Table 6.

kad ši pasaulinė problema gali lemti didesnį nestabilumą bei konfliktus. Jo žodžius iliustruoja ne vienas pavyzdys, kuris apima naujai įsplieskusias vietines demonstracijas, sustabdytus lygybės siekiančius protestus bei didesnio masto nacionalinius ir tarpvalstybinius konfliktus [1].

Tyrimo medžiaga ir metodai

Atlikta mokslinės literatūros paieška duomenų bazėje *PubMed*. Tam vartoti reikšminiai žodžiai bei jų junginiai: pandemija, karas, ginkluotasis konfliktas (angl. *pandemic, war, armed conflict*). Iš šios duomenų bazės į apžvalgą įtrauktos 4 publikacijos, atitinkančios kriterijus: prieinamas visas straipsnis; anglų kalba; publikuota per pastaruosius 5 metus. Papildomai apžvelgti 3 Lietuvos žvalgybos institucijų (Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento bei Antrojo operatyvinių tarnybų departamento prie Krašto apsaugos ministerijos) laisvosios prieigos 2021–2023 metų leidiniai.

Tyrimo rezultatai

Padėtis pasaulyje. Yra išskiriama keletas pagrindinių priežasčių, dėl kurių padidėja nesantaika pandemijos laikotarpiu. Vienas veiksnių yra poveikis ekonomikai – lėšų perkirstymas ir ekonominis nuosmukis [1, 2, 4]. Pandemijos metu didelė dalis valstybės lėšų skiriama sveikatos priežiūros sektoriui ir įvestiems ribojimams užtikrinti. Pasaulio bankas buvo apskaičiavęs, kad dėl pandemijos (2020 metais) pasaulio bendrasis vidaus produktas, tenkantis 1 gyventojui, sumažės 4,6 proc. Tai būtų didžiausias nuosmukis nuo Antrojo pasaulinio karo. Taip pat apie 20 proc. sumažės tarptautinės perlaidos ir didės nedarbas [1, 4]. Pablogėjusios ekonominės sąlygos pagerina verbavimo į ginkluotąsias grupuotes rezultatus, nes didina nepasiturinčių žmonių nepasitenkinimą, norą priešintis bei leidžia patirti mažesnes išlaidas, nei ieškant legalaus darbo. Nepasiturinčių žmonių verbavimas į kovotojų grupes buvo vykdomas Somalyje, Jemene ir Kolumbijoje (Nacionalinio išsivadavimo armija) [2, 4]. Pastebėta, kad politinės pandemijos valdymo priemonės, prisidėjusios prie ekonomikos suvaržymo, taip pat paskatino smurtinius protestus: Indijos ministrai uždarius šalį ir milijonams migrantų likus be darbo bei galimybės grįžti namo, kilo riaušės daugelyje šalies regionų; dėl darbo ribojimų ir kitų ekonominių padarinių Libane taip pat kilo smurto protrūkiai [2, 4]. Taigi

pandemijos poveikis ekonomikai ir skurdas gali netiesiogiai padidinti smurto bei ginkluotųjų konfliktų riziką [1, 2, 4].

Kitas svarbus veiksnys – politika. Pandemijos metu tam tikri politiniai aspektai (judėjimo apribojimai, ekonominiai sprendimai, politinių lyderių veiksmai ir valdymo formos, pavyzdžiui, autoritarizmas) taip pat labai didina žmonių nepasitenkinimą bei provokuoja konfliktus. 1 lentelėje matyti, kad kai kuriose valstybėse prieš pandemiją organizuotųjų politinių smurto išpuolių buvo gerokai mažiau.

Kai kuriais atvejais pandemija gali būti pasinaudojama siekiant nuslopinti demokratinę opoziciją – Azerbaidžane kelių partijų nariai buvo suimti ir uždaryti į areštinę, sprendimą argumentuojant draudimų pažeidimu [1]. Venesuelos vyriausybė nepaprastosios padėties įgaliojimais (reidai, su laikymai) taip pat pasinaudojo siekdama užkirsti kelią politiniams oponentams [1]. Politiniai veiksmai didina konfliktų riziką nestabiliuose regionuose – vyriausybiniams ribojimams atnaujinti kovas Libijoje, o vyriausybės uždarymas sustiprino ginkluotuosius konfliktus Artimuosiuose Rytuose [2]. Dėl pandemijos kai kuriose valstybėse sumažėjo demokratijos lygis – valdžios sprendimais nepatenkinti žmonės nusigręžė nuo įprastos valdžios ir perėjo prie radikaliųjų partijų. Pakito politinių lyderių vertinimas, buvo dar labiau paskatinta tarpvalstybinė konkurencija [3, 4]. Visi šie veiksniai – valdžios apribojimas, pakitęs politinių lyderių ir partijų vertinimas, autoritarinio valdymo išgalėjimas, ribojimai pandemijai valdyti – prisideda prie ginkluotojo konflikto eskalacijos [1–4].

Etninė ir religinė nesantaika pandemijos metu taip pat buvo smurtinius veiksmus aktyviai provokuojantys veiksniai [1, 3, 4]. Tai ir iki COVID-19 plitimo tarp kai kurių žmonių kurstė nesutarimus, tačiau pandemijos metu neapykanta ir aktyvūs veiksmai prieš tam tikras etnines ir religines grupes dar labiau sustiprėjo. Paskelbus pandemiją, Irake ir Libane nutraukti antikorupciniai protestai, o Indijoje sustabdyti protestai prieš netinkamą elgesį su musulmonais [1]. Indijoje kilo nepasitenkinimas dėl pandemijos ribojimų rengti induistų bei musulmonų religinius susibūrimus [4]. Pandemijos pradžioje nemažai iš Indijos grįžusių musulmonų misionierių buvo užsikrėtę naująja infekcija, tad jie buvo kaltinami ligos platinimu ir prieš juos pasitaikydavo daugiau smurtinių išpuolių [1]. Buvusio Jungtinių Amerikos Valstijų prezidento Donaldo Trumpo vartotas terminas *Kinijos virusas* paskatino išpuolius prieš žmones, išvaizda primenančius Rytų Azijos gyventojus [3].

Ne mažiau svarbūs ir sprendimai, turintys įtakos kariuomenės veiklai. Sulaukus JT raginimo sustabdyti karinius veiksmus siekiant nuslopinti kilusią COVID-19 pandemiją, Sirijoje ir Irake vykusiuose konfliktuose dalyvavusios užsienio valstybės apribojo vykdomas operacijas arba visiškai išvedė savo karius iš šių šalių. Tuo pasinaudojo vietiniai sukilėliai ir, užuot sumažėjus smurtinių veiksmų pandemijos metu, išpuolių tose šalyse, kuriose veikia ginkluotosios grupuotės, nesumažėjo. Tai buvo ypač pastebima Artimuosiuose Rytuose [2]. Konfliktai suaktyvėjo Afganistane, Irake, Pakistane ir kai kuriose Afrikos šalyse [1, 3, 4]. Islamo valstybė rengė papildomus išpuolius prieš Iraką, kai karinės pajėgos buvo užimtos komendanto valandos užtikrinimu, o Pakistano kariuomenė vykdė daugiau mūšių su Indijos kariuomene bei Talibano grupuotėmis [4]. Pandemijos pradžioje islamistų sukilėlių grupuotė *Boko Haram* surengė išpuolius prieš karių – užpultas karinis konvojus Nigerijoje bei karinė bazė Čade. Abu įvykiai buvo praėjus kelioms dienoms po įvestų ribojimų pandemijai suvaldyti [1]. Libijoje suintensyvėjo pilietinis karas dėl to, kad dėmesys buvo sutelktas į prasidėjusią pandemiją, ignoruojant taikos susitarimo nesilaikymą tarp nacionalinės Libano kariuomenės ir Nacionalinio susitarimo vyriausybės. Beje, abi kovojančios pusės manė, kad opozicija pralaimės ne tik dėl vykdomo karinio spaudimo, bet ir dėl plintančio viruso įtakos. Dėl panašių priežasčių ginkluotieji konfliktai tarp kariuomenės ir Naujosios komunistų liaudies kariuomenės vyko ir Filipinuose – sausumos pajėgos buvo užimtos pandemijos valdymu [4]. Teroristinės grupuotės pandemijos metu pasinaudojo valstybių susikongravimu į infekcijos plitimo kontrolę, žurnalistų dėmesio atitraukimu informuojant apie plintantį virusą bei karinių dalinių integravimu į pandemijos ribojimų užtikrinimą bei aktyviau vykdė savo veiksmus pažeidžiamose teritorijose [1, 2, 4].

Išanalizavus užsienio literatūrą, galima teigti, kad prasidėjus COVID-19 pandemijai smurtinių įvykių kai kuriose valstybėse ar regionuose ne tik kad nesumažėjo, bet net padaugėjo. Pandemija atgaivino įšaldytus konfliktus arba išprovokavo naujus [1–4]. Ginkluotieji konfliktai yra sudėtingi, daugiaveiksniai ir dinamiški reiškiniai. Pasauliniu mastu plintančios infekcinės ligos kelia iššūkį saugumo palaikymui ir grėsmę tarptautinės taikos išsaugojimui, o dėl pandemijų kylanti įtampa riboja galimybes slopinti piliečių veiksmus bei intensyvėjančius nesutarimus tarp valstybių [4].

Padėtis Lietuvoje. Panašios problemos aptariamoms ir mūsų šalies žvalgybos institucijų sudarytuose grėsmių vertinimo leidiniuose (*Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2021, 2022, 2023 metai*). Apibendrinant šiuos leidinius, galima išskirti tokias COVID-19 pandemijos metu kilusias problemas ir grėsmes valstybės bei regioniniam saugumui: ksenofobija,

diplomatinis spaudimas, dezinformacija, nukelti rinkimai, kibernetinės atakos, stebėjimo ir sekimo technologijos, ekonominis nuosmukis ir izoliacionizmas. Pandemija sukelia mediciniinių, socialinių, ekonominių ir geopolitinių grėsmių, kurios gali privesti iki karinių provokacijų, incidentų, didelio nestabilumo regione ir lemti ginkluotojo konflikto pradžią [5, 6].

Kaip ir užsienio literatūroje, pandemijos ribojimai čia buvo pateikti kaip pretekstas autoritarinėms valstybėms dar labiau riboti demokratiją ir pereiti prie totalitarizmo, kuris stiprina piliečių nepasitenkinimą, skatina ekstremistinę veiklą bei didina teroro aktų grėsmę. Šiuose leidiniuose buvo pabrėžiamas stebėjimo ir sekimo technologijų naudojimas pandemijos metu, kuris prisidėjo prie šnipinėjimo sustiprinimo [5, 6]. Išskirtas ir tam tikrų valstybių vaidmuo, keliantis grėsmę nacionaliniam bei regioniniam saugumui COVID-19 pandemijos metu. Suaktyvėjo Kinijos, Rusijos ir Baltarusijos propaganda – vienas dezinformacijos taikinių buvo pandemijos valdymo priemonės [5–7]. Pabrėžiama, kad kai kurios priešiškos valstybės, norėdamos pagerinti savo įvaizdį, galėjo pasinaudoti pandemijos situacija. Pavyzdžiui, Rusija tariamai ėmėsi įgyvendinti karinių grėsmių Europoje *deeskalacijos kursą*: buvo skelbiami planai atitraukti strateginių karinių mokymų *Kavkaz 2020* veiksmus nuo vakarinių sienų į šalies gilumą, nors mokymai ir taip vyko atokiau nuo NATO šalių sausumos sienų. 2021 metais, nepaisant pandemijos, įvyko ir kasmetės didelio masto pratybos *Zapad*, kuriose dalyvavo daugiau Rusijos ir Baltarusijos karių nei ankstesniais metais [6].

Taigi iš pradžių pandemija gali atrodyti tik rimta problema sveikatos priežiūros sektoriui, tačiau ji apima ir kitas sritis – religiją, etniškumą, ekonomiką, politiką, tarptautinius santykius ir net valstybės saugumą. Dėl to pandemijos metu susikongravimas tik į medicininių grėsmių suvaldymą gali turėti skaudžių padarinių priešiškos valstybės veikiant kitas sritis, kurioms skiriamas dėmesys sumažėja.

Išvados

- Pandemija nėra tik sveikatos priežiūros sektoriaus problema.
- Pandemijos metu smurtinių išpuolių kai kuriose valstybėse ar regionuose ne tik kad nesumažėjo, bet net padaugėjo.
- Globaliai plintančios infekcinės ligos gali kelti grėsmę nacionaliniam bei regioniniam saugumui.
- COVID-19 pandemija kai kuriuose regionuose atgaivino įšaldytus konfliktus arba išprovokavo naujus.

*Straipsnis recenzuotas
Gauta 2024 03 06
Priimta 2024 04 04*

LITERATŪRA

1. Berman N, Couttenier M, Monnet N, Ticku R. Shutdown policies and conflict worldwide. *J Comp Econ*. 2022; 50 (1): 240–255. doi:10.1016/j.jce.2021.09.004.
2. Mehrl M, Thurner PW. The Effect of the Covid-19 Pandemic on Global Armed Conflict: Early Evidence. *Polit Stud Rev*. 2021; 19 (2): 286–293. doi:10.1177/1478929920940648.
3. Gugushvili A, Mckee M. The COVID-19 pandemic and war. *Scand J Public Health*. 2022; 50 (1): 16–18. doi:10.1177/1403494821993732.

4. Ide T. COVID-19 and armed conflict. *World Dev*. 2021; 140: 105355. doi:10.1016/j.worlddev.2020.105355.
5. Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2021. https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2021/03/2021-LT-el_.pdf.
6. Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2022. https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2022/04/LT-el_.pdf.
7. Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2023. https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2023/03/Gresmiu-nacionaliniam-saugumui-vertinimas-2023_LT.pdf.